

Илијана Р. Чутура
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука, Јагодина
Катедра за филолошке науке

УДК: 821.163.41.09-94 Ацић С.
37:929 Ацић С.
Оригинални научни рад
Примљен: 20. јун 2014.
Прихваћен: 17. октобар 2014.

„ШКОЛИН ПАРК“ – ДНЕВНИЧКО РАТНО СКЛОНИШТЕ *Слика раја у Ацићевим свескама о јарку Учитељске школе*

Апстракт: У раду¹ се анализира слика ратова (балканских и Првог светског) у необјављеним списима (1912–1915) Сретена Ацића. Свеске у којима је Ацић бележио своје записе примарно су посвећене подизању и неговању парка Мушке учитељске школе у Јагодини, те су у њима ратна збивања присутна само као незаобилазни шири оквир. Специфични хронотоп забелешки уоквирен је парком као готово потпуно изолованим микролокалитетом аркадских карактеристика који одолева свим изазовима и представља интегративни фактор стилски, жанровски и тематски различитих текстова.

Кључне речи: Сретен Ацић, аутобиографско, хронотоп, Први светски рат, балкански ратови.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Примећено је већ у вези са Сретеном Ацићем „да се о мало ком српском педагогу високог ранга, какав је био Ацић, мање писало и говорило“ (Парлић-Божовић 2006: 157), те да Ацићево дело није у целини проучено, односно да не постоји обухватна студија која би објединила његов живот и рад. У том контексту уопште не чуди што је Ацићева богата и пажљиво архивирана рукописна заоставштина готово потпуно занемарена.

Велики део необјављених докумената чува се у манастиру Враћевшница, а Факултет педагошких наука у Јагодини, као „наследник“ Учитељске школе коју је Ацић основао, наследио је и део Ацићевих списа. О разлозима за необрађивање грађе могло би се нагађати, али је вероватно и обим посла који

---

¹ Рад је настао у оквиру пројекта 178014 *Динамика стуркујура савременој српској језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

би очекивао приређиваче и архиваторе један од њих. С обзиром на то, један од основних циљева овога рада јесте и вид подстрека за проучавање Ацићеве заоставштине.

1.1. Како се у раду бавимо сликом рата у Ацићевим свескама, даћемо неколике напомене о његовом виђењу националног питања и његовим политичким ставовима.

За Ацића је национално питање изузетно важно, те у заносу одушевљено пише о српским победама и скором успостављању Велике Србије („Велика Србија скоро постављена! Је ли то сан или јава?“; св. 1, 25. 10. 1912). Читаву једну свеску посвећује опису посете краља Петра Првог школском парку, те она цела носи датум 6. VI 1915. То довољно говори о његовим националним и политичким ставовима (иначе је био радикал), али и објашњава чињеницу да је из Јагодине отишао у тишини, без испраћаја, нападнут од стране својих ученика социјалиста. Додатно, могуће је да у његовим националним и религиозним – а јасно исказаним – ставовима лежи разлог томе да ниједна институција у Јагодини (Светозареву) и Београду после Другог светског рата није прихватила обавезу плаћања Ацићевог гробног места у Београду, те је његова кћерка, монахиња и игуманија Ана, била принуђена да очеве посмртне остатке пренесе у манастир Враћевшница.

У Енциклопедији Југославије (1983) тако стоји да је Ацић био „поборник васпитања у духу српског, касније југословенског национализма. Држећи се Спенсеровог схватања еволуције, сматрао да ће национализам преко алтруизма прећи у космополитизам. Као непријатељ социјализма, од својих је ученика добио надимак Абдул Хамид“.

1.2. Ацић јесте био национално опредељен – али не и националистички – што је став који исказује још у раним радовима и остаје му доследан. Он „сматра да су Словени, од свих европских народа, у најлошијем положају по питању уједињења` јер нису извршили ни уједињење појединих словенских народа. Зато је највећа национална потреба уједињење свих Срба, `а можда још заједно са Хрватима и Словенцима` (Ацић 1891: 15)“<sup>2</sup> (Илић 2007: 315). Додатно, Ацић наводи да се „наставни метод мора дотерати према националном духу`, а наставници без изузетка треба да су прожети `патриотским жаром и топлим љубављу` у ишчекивању времена кад ће се видети: `Србе су ујединили вредни српски наставници!`“ (Недовић 1998: 44). Лако је видљиво да Ацићеви ставови нису националистички и да су само у ограниченом смислу политички, јер „његово родољубље има у виду и негативна сравњивања ситуације, вредности и културе сопственог народа. Европејац Ацић налази да `наш народ` евидентно и драматично заостаје за другим народима. Оновремени заточеници српства налазе у другима оправдање за све невоље свога народа, од онога што га је задесило у посткосовском периоду, али и у превеликој неизвесности судбине

---

² *О српској националној школи*, Београд 1891.

тог народа од самог почетка XIX века, надасве и у његовом учешћу у светским катаклизмама XIX века“ (Недовић 1998: 41–42). Током читавог свог радног века, Ацић развија филозофију да је решење српских проблема у образовању и раду.

2. „ШКОЛИН ПАРК“ – СВЕСКЕ О ПРИРОДИ,³ ПАРКУ И БИЉУ

Ацићеве белешке о настанку и развијању школског парка организоване су по свескама међу којима се разликују личне и оне којима је аутор дао поднаслов „научни подаци“. Свестан функционалностилске несводивости стручног (научног) и аутобиографског (дневничког) текста, Ацић је раздвајао различите типове забелешки. Међутим, жанровска и функционалностилска хибриднаост остаје одлика готово свих свезака, без обзира на њихово основно и првобитно одређење.⁴ Истраживачи су сагласни око тога да је ово иначе карактеристика аутобиографске прозе – а пре свега дневничких записа, у какве и Ацићеве свеске по форми спадају.⁵ Тако, на пример, Арно Шмит каже: „Писати дневник значи капитулирати пред основним проблемом књижевности – пред формом“ (према: Гордић 2007: 284).⁶

2.1. Ацић се, дакле, у великој жанровској и (функционално)стилској разноврсности доследно опире тематском „расипању“ текста, фокусирајући се само на парк који добија улогу кохезивног елемента читавог система белешака, али и функцију скривитог места, затвореног микропростора чији оквири скоро потпуно затварају и фактографско и интимно причање. Тако се као једно од кључних питања у анализи свезака о парку намеће дешифровање „микроскопског смисла спацијализације и хронометрије“ (Кордић 2000: 87).

2.2. Занимљиво је – и тој ћемо се чињеници овде посебно посветити – да је Ацић у приватним белешкама у највећем делу текста игнорисао све што се збивало изван граница парка. А у доба када су анализиране свеске настајале

---

³ Ацић је именицу *природа* у највећем броју случајева писао великим почетним словом.

⁴ Овај проблем делимично смо истраживали у тексту „Дневничке забелешке Сретена Ацића“ (реферат саопштен на Међународном конгресу слависта у Вукове дане, 2014) и у коауторском реферату (са Јеленом Спасић) „Сретен Ацић у историји развоја српског језика и српске педагогије“, саопштен на IX научном скупу Српски језик, књижевност, уметност (Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, 2014). Оба рада предата су за штампу у зборницима са наведених скупова.

⁵ У вези са појединим аутобиографским текстовима видети нпр. Гордић 2007, Милановић 2014, Љуштановић 1998.

⁶ Слично томе, Тошовић – иако о дневнику говори у оквиру публицистичког стила – потврђује и функционалностилску несводивост овога жанра (в. Тошовић 2002: 259).

(св.1 – св. 20, од 1912. до 1915), низали су се готово без прекида догађаји који су имали судбински значај не само за Србију.⁷

Међутим, Ацићеве свеске о школском парку у том смислу су комплементарне свескама у којима је водио публицистичку хронологију рата.⁸ На тај начин ова два „система бележака“ остају потпуно раздвојена.

Да ли тиме Ацић преузима улогу непоузданог приповедача, у оном смислу који се придодаје класичној нараторолошкој дефиницији (в. Принс 2011, под *непоуздани приповедач*)? Уколико поузданост сагледамо као шири концепт (в. нпр. Nьnning 2008), опет не можемо добити једнозначан одговор јер у једном систему бележака као затвореној целини Ацић изневерава шири контекст.⁹ Иако је, наиме, веома добро обавештен о збивањима (о чему сведочи корпус докумената и чланака о ратовима које је сакупио, преписивао и архивирао), Ацић безмало игнорише своје познавање те стране стварности у свескама о парку и о њој пише скоро искључиво у смислу сопствених емоционалних реакција, изазваних дешавањима у природи, као у следећем примеру:

А наши храбри војници, наши народи што задивише и нас и целу Европу, и део света, тамо на Косову, око Новог Пазара, Приштине, Скопља, Призрена – шта ли они раде на овом снегу? Да ли су и они тамо засути овим силним снежним масама? Да ли се могу кретати тешка топовска кола, да ли може комора по рђавим турским путевима снабдевати војску храном и муницијом? (св. 1, 26. 10. 1912)

У том смислу, Ацићеве свеске о парку представљају парцијалну слику света преломљену кроз тематско ограничење, те јесу „*historia rerum gestarum*“ (Лешић 2008: 347) у „окрњеном“ виду који, очигледно, за аутора има некакав виши смисао. Интенција аутора свакако јесте да дневнику ускрати статус бележнице *свећа* што је *бићно* у датом тренутку:

„Прихватање дневника као документа који представља релевантну чињеницу при утврђивању праве истине о неком догађају полази од претпоставке о *искрености* аутора, од идеје о његовој спремности (и способности) да каже *све*, или, бар, *све бићно*. Чињеница да се дневник пише далеко од погледа јавности и без естетских амбиција представља неку врсту јемства: аутор није приморан да лаже и обмањује вршећи селекцију и подешавајући своје примедбе према важећим друштвеним нормама, нити има намеру да, транспонувањем у целину уметничког дела, мења и модификује чињенице стварности како би постигао жељени ефекат.

Али одсуство *груої* је привидно...“ (Росић 1994: 15)

---

⁷Слично томе, Тошовић – иако о дневнику говори у оквиру публицистичког стила – потврђује и функционалностилску несводивост овога жанра (в. Тошовић 2002: 259).

⁸Та је заоставштина још занемаренија од свезака о школском парку; тек је недавно покренута иницијатива групе истраживача да се тај материјал прегледа, скенира и конзервира

⁹Та је заоставштина још занемаренија од свезака о школском парку; тек је недавно покренута иницијатива групе истраживача да се тај материјал прегледа, скенира и конзервира

У дневничким белешкама о праку Ацић ипак селектује чињенице стварности и самом том селекцијом их модификује, креирајући илузију непоремећеног живота у ратно доба.

3. ТИПОВИ СИГНАЛА ПРИСУСТВА РАТА

Трагови рата су, међутим, неизбежно присутни, и то у различитим формама – као експлицитна казивања директно везана за ратове, као пратеће забелешке, као инспирација за превођење или као кратке параболе које су на примарном нивоу сведене на законитости природе. У овом сегменту рада бавићемо се превасходно типовима и формама текстова у којима се говори о рату.

3.1. Као први тип издвајамо секвенце у којима се о ратовима и(ли) последицама ратовања говори директно. Те експлицитне секвенце, међутим, по правилу су веома кратке и у текст се нагло уводе, као што се нагло и окончавају. Оне тиме добијају статус тематски пратилачких елемената у основном тексту.

3.1.1. Тако ће у тексту „У сутон 25. III 1913.“, који садржи око 1200 речи, део у којем се помиње рат имати тек око 120 речи. У тексту се описује ауторов доживљај парка у сутон, током његове шетње, и само у једном параграфу слика (последика) рата појављује се као побочна информација:

Сумрак сасвим загосподарио парком и већ се тешко распознају облици, и најближег шибља – а ја ходам. Сутон прешао у сумрак а сумрак у мрак, те се јасно виде осветљени сви прозори *Завода*, у којем се одмара на 150 болесних војника са *Јаграна*, од којих неколико и *ишешких од ирбушиној и џегавој шифуса*.¹⁰ Остали су се већ окрепили, те неки шетају дању и по парку или по читаве сате стоје наслоњени на отворену прозору, посматрајући дивно шаренило од цвећа по ливадама и хармонију од разнобојног лишћа разног шибља и дрвећа, од којих су многи већ у пуном цвету.

Наши хероји са Јаграна овде се освежавају и чезну за својим селима и љолећним радовима у зеленилу и свежини. (св. 2, *У сутон* 25. 3. 1913)

Сегмент ће се исто тако нагло и прекинути – подвлачењем цртица у празном реду, а текст се наставља у истом тону са којим је и пре тога текао:

Мрак је скоро. Време је да идем кући, те да довршим читање данашњих новина.

3.1.2. Сличан је у својој штурости и коментар краља Петра Првог (св. 20, стр. 15–16) који – судећи барем по Ацићевом преношењу њиховог разговора у парку јагодинске школе – помиње рат као пролазно зло. Не коментаришући додатно ништа о ратним збивањима, краљ и Ацић их 1915. године сагледавају

---

¹⁰Истицање наше.

само као неизбежно ометање паралелног рада на подизања и неговању два парка: оног у Јагодини и оног на Опленцу:

– Е, а то код мене на Опленцу не може да буде – примети жалостивно Краљ. Код мене је – рече – сам камен. – Навући ће се земље, Величанство. – И свм сам то мислио – рече он. Али ће то ићи врло тешко. Велики је простор, 80 хектара. Па брдо... Видећете кад дођете. – Ја се надам Величанство, да ће се све моћи удесити. Како је цела Ривијера насута земљом! – Знам, ал је онде море, лађе... А како ћу ја на сеоским колицима, и откуд да је довучем? – Па, поступно ће се довлачити. – Али, мени да је да нешто видим још за живота – рече скоро тужно. – Биће и то, Величанство. Само ће требати још и воде доста. – Воде имам. Имам водовод до самог врха Опленца. *А чим се сврши рајћ намеравам да водовод проширим, да га удвојим, утројим.*¹¹ Ја сам на то већ мислио. Али земља, земља...

Онда сам Му показао два места у четинарима за учење, са седиштем у средини око средишне смрче, где ће ученици морати седећи окренути леђа леђима, те мање разговарати а више учити. То му се је допало и веселило га.

Нашавши се у микрохронотопу парка и мира, и аутор и краљ показују vezанost за теме природе и биљног света. Та сужена визура, која се може недвосмислено потврдити искључиво као Аџићев избор дијалога које ће забележити, заправо у први план истиче битне карактеристике аутобиографског текста: „премоћ просторне логике и хронометрије (спацијализације и хронометрије представа, стварности, најчешће фиктивних детаља, фикцијског простора и времена и самог приповедања), свођење приповедних односа на просторне и временске односе“ (Кордић 2000: 87).

3.1.3. Свакако је један од веома ретких случајева експлицитног присуства рата и белешка у којој Аџић исказује национални занос и одушевљење српским победама (св. 1, 26. 10. 1912):

Боже Госпoде! Шта се учини за кратко време! За три недеље срушисмо нас четири мала савезника ону силну турску царевину, која је некада чак Беч опсађивала. Срушисмо је, уништили смо је! Ми Срби из Србије чудеса учинисмо. Осветисмо Косово, очистисмо Санџак и целу Стару Србију и сад марширамо на Солун, на Прилеп, на Битољ, и на море – „еј, на море, на Албанију!...“

Свемогући! Ко је пре три недеље могао и сањати о овим огромним успoме-нама! И како се ово све зби, овако брзо, овако несхватљиво и неочекивано!

Што српска вредноћа...

Нека буде са срећом!

Међутим, на том месту Аџић као да дозвољава да смањи дистанцу према рату и ратовању, односно да на неки начин „дозволи“ да спољна дешавања „уђу“ у, у тексту потпуно омеђен и издвојен, простор парка. Смањивање дистанце и опуштање граница према реалном свету у овом је тексту можда

---

¹¹Истицање наше.

најексплицитније, с обзиром на навођење свих ратника из „лепог и мирног парка“. Индикативно је, међутим, што је Аџић направио интервенцију у смислу *раздељивања* текстуалних целина, „преградивши“ текст реченицом „Овој напомени није наместо“. Она унеколико функционише као маркер отварања *свећа њекста* према свету реалности:

Овој напомени није наместо. *И наш леји и мирни парк има везе са оним окријајима њамо. И наша школа има њамо својих рајника.* Ту је на првом месту као резервни поручник мој вредни помоћник у парку, школски вратар г. Милован Милојадовић. Тамо је као комесар трофијент – Колоне Тимочке дивизије наш професор Милан Тодоровић, с којим сам отпочео садити прве биљке за овај садашњи парк, кад је он био у Заводу, а ја – васпитач. Тамо је васпитач виши учитељ Драгољуб С. Поповић, као комесар [...] ¹² одреда Дринске дивизије. – А овде је у [...] ¹³ болница

Када ли ће они опет бити у овом сада завејаном парку, а онда ваљда у пуном цвету? И да ли ће уопште они то доживети? Даће српски Бог и његова правда!

3.2. Маргиналије – пратеће забелешке или белешке мимо главног текста – откривају да је један од основних циљева Аџићевог писања свезака о парку својеврсни унутрашњи бег од рата и „затварање хронотопа“ у оквиру статичног и стабилног времена и простора (Бал 2000: 113–118). Тако ће, на пример, текст о неговању ружа Аџић лоцирати овако: „Ноћу 26–31. октобра 1914. за време јаке ратне кризе код нас, да бих разбијао свакојаке туробне мисли“ (св. 13).

Читава та (тринаеста) свеска, тек нешто више од половине испуњена, сведочи о задржавању у микропростору и повратку у претходно време. Она се састоји од два дужа текста: „Узимљавање и одзимљавање ружа“ (текст нумерисан бројем 51) и „Собне палме“ (текст бр. 52). Изнад оба текста стоји напомена да су то проширене и обједињене верзије чланака („чланчића“) публикованих у београдском *Новом Времену* 1910.

Наведене напомене говоре нам о природи и циљу Аџићевог писања: он преписује и допуњава своје текстове из протеклог времена градећи *историју ван историје* и опонирајући реална дешавања сопственој „микроисторији“ као сведочанству драматичног положаја појединца у пресудним моментима. Тиме аутор креира потпуно друкчију реалност од оне која је на сцени у датом моменту – реалност аутобиографског текста (упор. Савић 2009: 35).

Како дневник спада у жанрове који претварају збивање у причу тако што структурирају догађаје и додељују им примарни, секундарни или споредни значај (упор. Иванић 1989: 289), анализирани свеске јасно показују да се у дневничком тексту интерполиране секвенце појављују као показатељи мотивације самог писања.

---

¹² Нечитко.

¹³ Исто.

3.2.1. Мотивациони и асоцијативни статус имају и побочне напомене другог типа, односно оне уткане у централни текст. Тако ће у последњем тексту треће свеске „Божур-дрво (*Raemonia arborea* Don. var. fl. ph. hart.)“ Ацић укратко представити предање о постанку божура, што само имплицитно и издалека упућује читаоца на асоцијативну функцију реалности и савремених догађања:

Предање на Косову, и међу Србима и међу Турцима каже, да је то цвеће постало од крви, српске и турске, проливане о Косовској битци, на Видовдан 1389., и да га више нигде нема, а ту је, где је била битка прекрило грдне просторије, које се у пролеће црвене као крв, избијајући не само по ливадама, већ и по поораним њивама, па и по путовима.

3.3. Рат је, може се претпоставити, инспирација не само за коментаре и интерполиране кратке сегменте везане за ратну историју Срба, него и за избор текстова за превођење.

Ацић је, наиме, често у свеске уносио своје преводе текстова (углавном са немачког језика) о биљкама и вртној архитектури. На почетку четрнаесте свеске, која носи поднаслов „Крупнији научни подаци и др. и др.“ налази се текст са насловом „Ботаничари“ и са наведеним извором. Међутим, из наведених података није најјасније да ли се ради о преводу или о забелешци насталој на основу читања текста (*Die Welt der Planze*, 1912). У њему је дато појашњење шта савремено друштво захтева од ботаничара, а за нас је значајно то што се ботаничар – од кога се очекује да „при шетњама зна да каже имена биљака о којима се ништа не зна“ – упоређује са војсковођом:

У једном упоређењу речено: држи се онај за великог војсковођу, који војнике тако често обилази и пита их за имена, док не научи имена свих својих војника. То је права вештина, и по неки је војсковођа то и постигавао, али то није потребно за задобивање битака.

Било да је текст преведен или је пренета идеја текста, он поново указује на присуство рата и у подтексту свезака. Ма колико мало рат, као актуелни друштвеноисторијски контекст који временски уоквирује *свеске*, био присутан у самом тексту, ипак се открива његово стално присуство у „позадини“ онога што је записано.

3.4. Посебну врсту текстова представљају описи дешавања у парку узроковани променама у природи. Један од њих јесте текст „У ветру и олуји“ (св. 4, 18. и 24. 5. 1913). Овај текст Ацић развија као опис парка изложеног ветру различитих интензитета – од оног који „често и не примећавамо својом кожом“ до олује. Поредешти ветрове са људским разговором и дајући им квалификације људског понашања, од учтивости до крајње агресивности, он у сваком одломку текста поентира таквим поређењем:

Као што је безброј нијанса у зеленилу и облицима у лепом и разноврсном врту тако је безброј нијанса и ветра за посматрача и шетача у њему: од поветарца до олује.

Ретко је кад у нашем врту лети „мртва тишина“. Ако и јесте иначе у ваздуху тишина, опет у врту није потпуна непокретљивост: Услед неједнаког загревања ваздуха на отвореним ливадицама и стазама с једне и сеновитим и мрачним местима с друге стране, увек има ма и најмањег покрета и комешања у ваздуху. Ми те локалне незнатне струје ваздушне често и не примећујемо¹⁴ својом кожом. Али, нам их осетљива јасика, „трепетљика“, одаје као осетљиви парометар ветромер.

Треперења багрема, врбе, брезе, бреста, јасике и јавора – дрвећа са „сићаним листићима“ и „витким гранчицама“ – аутор пореди са „веселим ћеретањем расположеног друштва“ које је „праћено осмесима и благим, учтивим гестовима“. Структурирајући сегменте текста тако да уобличава својеврсну градацију, даље ће упоредити јачи ветар са озбиљним разговором. О јаком ветру који прелази у олују каже:

Ово више није игра. Ово је већ атлетска утакмица снага. Ово је *јуначко намећивање*.¹⁵ *Ово је и хватање и коштац. Борба је ово озбиљна, и бурна, са много шума и ларме а без весеља и смеја, али и без огорчења и непријатељства.*

Али ветар некад хоће да пређе и у олују.

То онда није више утакмица елемената. *То није јуначка озбиљна борба. То је онда крвничко и душманско насрћање. То је шешња за сложњавањем, за саширањем, за уништавањем.*

Ту *уцкају уз ирасак косици јуначке*. Одваљују се и стропоштавају читаве гране, хватају се цела дебла, па и из корена изваљују.

[...] *То се бије душмански бој, бој до исцртаје. Ту се крвнички најада и одбија, без поштите и без обзира – праћено силном огромном хуком и буком, тутњавом и ломњивом, као да сви ђаволи из пакла покрећу елементе.*

О, како је и то слично људским делима; људским борбама, људским рајтовима [...]

Уследиће поента као експлицирање основне идеје која, мада се не протеже кроз текст до самог његовог краја, обузима аутора: да се ратови вероватно не могу избећи и да, као и олује, јесу застрашујуће зло, али да се вероватно никада неће искоренити. У тој интерпретацији рат је сличан природној појави, непогоди која се мора издржати и чије се последице морају сносити:

Страшна је олуја за врт.

[...]

То му је као и са ратом. Да ли ће људство икада успети да учини, да нестане рата?

И наша је се, балканска, ратна олујна стишала, али најалост још није и престала.

---

¹⁴Прецртани делови текста представљају оригиналне накнадне корекције.

¹⁵Курзивно истакнути делови текста представљају накнадно, односно наше истицање, док је подвлачење оригинално.

Са тим финалним објашњењем метафоре чији је смисао постепено разоткриван повременим поређењима а директно разоткривен на крају, читава прича о ветру и олуји добија накнадни статус кратке параболе о актуелним дешавањима која су на примарном нивоу текста сведена на законитости природе. Управо у том смислу затварања свега о чему се пише у уске просторне оквире, школски парк добија функцију микролокалитета заштићеног типа, готово идиличног хронотопа у којем су видљиви „спој људског живота са животом природе, јединство њиховог ритма, заједнички језик за природне појаве и догађаје људског живота“ (Бахтин 1989: 354). Оно што их највише разликује јесте недостатак ширине, завичајности и генерацијске утемељености идиличног простора.

Сличан овоме је текст „На ливадици вечности“ (св. 12) у којем Ацић не само да даје паралеле између биљака и људског времена, него и описује *ливадицу* коју је формирао тако да буде живи пандан идеји да је човек кратковек и ситан у односу на моћ природе: „Зашто сам ову ливадицу назвао ливадицом вечности: зато, што се на њој налазе биљке, које собом престављају за човека читаву вечност“. У једном делу текста, Ацић пише:

У своме маштању ја понекад замишљам, како ће већ после неколико стотина година изгледати ова наша ливадица вечности. [...]

Вероватно је да ће се у хладовини њених столетних храстова одмарати баш високо култивисани Срби и други Словени, после више столећа...

А храстови ће им тада својим шумором причати о бурним временима њине младости, када су крвљу европских народа писани листови Светске Историје, – када је поред њих била једна висока, бела зграда, један узвишени просветни храм, пун младих Српчића, који су се, вредни као пчелице у кошници, спремали за најузвишенији позив људски, за просветитеље и [апостоле] племенитог народа свога, *иа како су их у тирџи маха за тирџи године замењивали круши, поносиша чела рајници, са ирејланулом од сунца кожом, са поломљеним рукама и нојама, са изрешетаним трудима и напђеним лицима, иде су се лечили и ойорављали, и ойей одлазили у свейши бој за своје ослобођење од „цивилизајорској“ јарма џерманској, и за давно сањано уједињење срјско и уједињење своје велике Словенске Нацје, чија је будућност велика и славна...* (св. 12, 14. 10. 1914, ноћу, у 3 часа по поноћи)

Ово је један од ретких примера где Ацић описује стање у самој школи која је у више наврата претварана у војну болницу обеју зараћених страна. Иако парк описује као целину која не трпи утицај рата и где се рат не појављује ни директно нити у смислу последица, аутор ипак, мада сасвим ретко и кратко, открива да је и сама школа са парком запоседнут простор промењене намене. Међутим, и кад му се, као у овом тексту, наметне таква визура, он је заузима са веома велике дистанце. А та дистанца управо је креирана тематско-идејном оквирном сликом контрастирања *комада вечности* – оличеног у дрвећу – и пролазности. Тако Ацић парку, осим улоге заштићеног простора, даје и улогу

која ће темпорално изместити парк од дневних токова, ма колико они били замашни и трајни.

4. ЗАКЉУЧАК

Ацићеве свеске о школском парку, у великом делу структурисане као дневничке забелешке, показују једну битну карактеристику уметничке слике рата – удаљавање од фактографије и имплицирану „непоузданост целокупне (и `породично-личне` и `званичне`) историје“ (Чутура 2014: 176). Поред тога, у духу дарвинизма примењеног на развој друштва, Ацић неретко посматра етапе у развоју друштва као *природне*, што је у потпуном контрасту са начином на који гради слику историјских догађаја као високоселективни „вербални артефакт“ (Jenkins 2003: 18).

Централна тематска одредница свезака јесте парк, али он, поред тога, добија и друге, веома значајне функције. Прва од њих свакако је функција омеђавања психолошког и емотивног простора аутора који се „заклања“ у природу врта, чиме смештање свих описаних дешавања у парк престаје да буде формално решење:

„Али, сва та `формална решења` показују и на нешто изван себе, изван приповедне функције, на нешто што се не исцрпљује у значењима која у тексту имају или могу да имају, показују на (егзистенцијални) смисао из којег долазе и с којег се натурају у приповедање. Она заправо пунктуирају приповедање као што пунктуирају и саму егзистенцију, неки егзистенцијални догађај, она пунктуирају приповедање као егзистенцију, у приповедању пунктуирају егзистенцију. Она су егзистенцијални маркери у приповедању и приповедања. [...] Сва поменута формална решења се испољавају као онтолошко средство спационирања бивствовања“ (Кордић 2000: 87).

На основу анализе типа текстова који формирају слику рата у Ацићевим свескама о парку, закључили смо да се такви текстови условно могу разврстати на следеће типове: експлицитна помињања актуелних ратова, пратеће или тематски маргинализоване забелешке, преводи, кратки текстови који у поенти разоткривају метафорички карактер текста у целини. Поред тога, показује се да парк, уз третирање „људског времена“ као опонираног вечности (времену природе), функционише и као „просторни микросвет неповезан са осталим светом“ (Бахтин 1989: 352), односно као елемент специфичног хронотопа, блиског идиличном.

ИЗВОРИ

Свеске Сретена Ацића у рукопису
(Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, библиотека):

- Св. 1: I Школин парк [нема поднаслова] (1912–13)
Св. 2: II Школин парк [нема поднаслова] (1913)
Св. 3: III Школин парк [нема поднаслова] (1913)
Св. 4: IV Школин парк [нема поднаслова] (1913)
Св. 12: Школин парк [нема поднаслова] (1914)
Св. 13: XIII Школин парк [нема поднаслова] (1914)
Св. 14: Школин парк. Крупнији научни подаци, упоређења, слике и др. и др. (1914)
Св. 20: Школин парк. Краљ Петар I у школину парку, 6. VI 1915.

ЛИТЕРАТУРА

- Бал (2000): Mike Bal, *Naratologija – teorija priče i pripovedanja*, Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
- Бахтин (1989): Михаил Бахтин, *О роману* (прев. А. Бадњаревић), Београд: НОЛИТ.
- Гордић (2007): Славко Гордић, Поетичко-жанровске карактеристике дневника *Прујом по води* Михаила Лалића, З. Карановић, Р. Гикић-Петровић (ур.) *Синхроничко и дијахроничко изучавање врста у српској књижевности*, зборник, књ. I, Нови Сад: Филозофски факултет, 281–290.
- Иванић (1989): Душан Иванић (прир.), *Мемоарска проза XVIII и XIX века*, књ. 2, Београд: Нолит.
- Илић (2007): Александра Илић, Педагози у краљевини Србији о нацији и националном васпитању, *Педагоџија* LXII/2, 313–325.
- Jenkins (2003): K. Jenkins, *Refiguring History. New thoughts on an old discipline*, London – New York: Routledge.
- Кордић (2000): Radoman Kordić, *Autobiografsko pripovedanje*, Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
- Лешић (2008): Зденко Лешић, *Теорија књижевности*, Београд: Службени гласник.
- Љуштановић 1998: Јован Љуштановић, Аутобиографска проза Бранислава Нушића: однос „Листића“ и „Аутобиографије“, *Научни састајанак слависта у Вукове дане 27/1. Српска аутобиографска књижевност*, Београд: Међународни славистички центар, 241–248.
- Милановић (2014): Александар Милановић, Стилистички аспект позајмљеница у *Мемоарима* Јакова Игњатовића. *Научни састајанак слависта у Вукове дане 43/1. Иновациони процеси у српском књижевном језику – утицаји грувих језика и култура*, Београд: Међународни славистички центар, 193–203.
- Недовић (1998): Велизар Недовић, *Педагошки ољеди Срећена Ацића*, Јагодина: Учитељски факултет.
- Nünning (2008): Ansgar Nünning, Reconceptualizing the Theory, History and Generic Scope of Unreliable Narration: Towards a Synthesis of Cognitive and Rhetorical Approaches. In: E. D’hoker, G. Martens (Eds.) *Narrative Unreliability in the Twentieth-Century First-Person Novel*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 29–76.
- Енциклопедија Југославије*, Југословенски лексикографски завод, Загреб 1983.

Парлић-Божовић (2006): Јасна Парлић-Божовић, Критички осврт на различите погледе о педагогији Сретена Аџића, *Зборник Филозофској факултету у Косовској Мишровици XXXVI*, 145–159.

Петровић и др. (1969): Б. Петровић, М. Мајсторовић, Ј. Јовановић, М. Бобић, Р. Обреновић, М. Ристић, *Седам деценија Училијске школе у Светозареву*, Светозарево: Учитељска школа „Сретен Аџић“.

Принс (2011): Džerald Prins, *Naratoški rečnik*, Београд: Službeni glasnik.

Росић (1994): Татјана Росић, *Произвољност дневника. Романџичарски дневник у српској књижевности*, Београд: Институт за књижевност и уметност.

Росић (2013): Тиодор Росић (прир.) *Факултет педагошких наука Универзитета у Крајевцу, Јагодина 1993–2013*. Јагодина: Факултет педагошких наука.

Савић (2009): Милисав Савић, *Сећање и рај*, Београд: Службени гласник.

Тошовић (2002): Branko Tošović, *Funkcionalni stilovi*, Грац: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität.

Чутура (2014): Илијана Чутура, Слика историје Босне и Херцеговине и историје Далмације: Ђорђо Сладоје и Јован Радуловић у Колу Српске књижевне задруге. М. Ковачевић (ур.), *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске III. Слика Босне и Херцеговине у дјелима савремених писаца Републике Српске*, Пале: Филозофски факултет, 159–179.

Pijana Čutura

University of Kragujevac

Faculty of Pedagogical Sciences, Jagodina

Philological Sciences Department

“SCHOOL PARK” – DIARY WAR SHELTER

The picture of war in Adžić’s notebooks about the Education Training School’s park

Summary: The paper analyses the picture of wars (the Balkan Wars and the World War I) in the unpublished written documents by Sreten Adžić. The notebooks in which Adžić wrote are primarily dedicated to building and upkeep of the Men’s Education Training School park in Jagodina, so, occurrences of war are present only in an inevitable wider context. The specific chronotope of these documents is framed by the park as an almost isolated micro locality of Arcadic characteristics, which resists all the challenges and represents the integral factor of stylistically and thematically different texts from various genres.

Key words: Sreten Adžić, autobiographical, chronotope, World War I, the Balkan Wars.